

KAREL MARÁZ

LISTINA VÁCLAVA III. Z 9. LEDNA 1306 VE VĚCI ROZHODNUTÍ SPORU PRAŽSKÉHO BISKUPA JANA A HYNKA KRUŠINY Z LICHTENBURKA A JEJÍ VÝZNAM

Abstrakt:

Die Urkunde König Wenzels III. vom 9. Januar 1306, die den Streit zwischen dem Prager Bischof Jan und Hynek Krušina von Lichtenburk entscheidet, gehört zu den wichtigsten Urkunden dieses Königs. Durch sie entschied er den Streit über Sepekov und Skalice samt Zubehör zugunsten des Prager Bischofs. Die Urkunde widerlegt die Behauptung Peters von Zittau in seiner Königsaler Chronik, der junge Wenzel III. hätte dem Einfluss des Adels unterliegen und ihm Güter im großen Stil schenken sollen. In der Urkunde wird detailliert beschrieben, auf welche Weise die Streitsache untersucht wurde. Dabei wurden das Archiv, namentlich die Privilegien Wenzels II., sowie die Landtafeln durchsucht.

Key words:

Václav III, Hynek Krušina of Lichtenburg, Charter, Archive, Land Registry, Petr Žitavský

Vzhledem k širokému badatelskému záběru jubilentky jsem hledal téma příspěvku, které by zahrnovalo diplomatiku i problematiku narativních pramenů, kterým se doc. PhDr. Helena Krmíčková, Dr. léta systematicky věnuje. Diplomatickou stránku pojednání měla původně obstarat diplomatika listin Václava III., narativní prameny pak příslušné pasáže, či spíše odkazy na ně, ze *Zbraslavské kroniky* při komparaci. Avšak gratulantů je dlouhá řada a jednotlivé příspěvky tak musely respektovat přiměřený rozsah, nezbylo proto autorovi než se ukáznit a téma dosti razantně zúžit. Proto nakonec místo celé diplomatiky listin Václava III. volím pojednání zaobírající se toliko jednou jeho listinou v historických souvislostech. Volba nakonec padla na jednu z nejdůležitějších listin, které mladý Přemyslovec vydal,

totiž dodnes v originále dochovaný pergamen s datací 9. ledna 1306,¹ kterým český a polský král Václav III. vydal rozhodnutí, jímž potvrzuje pražskému biskupství výrok pražských úředníků a českých zemských kmetů na zemském soudu, zanesený do zemských desk a potvrzený Václavem II., který přiřkl pražskému biskupu Tobiášovi hrad Sepekov, tvrz Skalici a jiné vsi a statky, náležející kdysi Závašovi z Falkenštejna, protože vznikl spor mezi pražským biskupem Janem a Hynkem Krušinou z Lichtenburka, jenž si nárokoval majetek z titulu věna své ženy.²

Již z výše uvedeného plyne, že listina má značnou majetkoprávní důležitost, přesto se jedná z hlediska diplomatiky a listinných formulí o poměrně jednoduchou záležitost, odpovídající situaci v kanceláři posledních Přemyslovců Václava II. a Václava III. Tyto listiny se vyznačují většinou jednoduchým složením, obvykle se skládají toliko z několika listinných formulí a téměř pravidelně postrádají arengu. V listině z 9. ledna 1306 nacházíme pouze intitulaci s devoční formulí, promulgaci, naraci, dispozici, koroboraci a datací. Z hlediska stylistiky se jedná o kancelářský styl (kancelář vydavatele), což je pochopitelné, písařem listiny byl písař, jenž je již od doby J. Šebánka s vysokou dávkou pravděpodobnosti ztotožňován s Petrem Angeli.³ Pečeť je dnes deperditní, byla však přivěšena na zelenočervených

¹ Národní archiv, Praha, Archiv pražského arcibiskupství, i. č. 2; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (= RBM) II. Ed. J. Emler. Pragae 1882, s. 893–894, č. 2070. V a š k ů , Vladimír: *K otázce individuálního stylu v listinách Václava II. a Václava III.* Sborník prací filosofické fakulty brněnské university C 9, 1960, s. 79, 85, P o j s l , Miloslav – Ř e h o l k a , Ivan – S u l i t k o v á , Ludmila: *Panovnická kancelář posledních Přemyslovců Václava II. a Václava III.* Sborník archivních prací 24, 1974, zejména s. 365, č. 283, srov. k tomu i průběžně v textu, zejména na s. 267, 283–298, S o v a d i n a , Miloslav: *Rok vlády Václava III.* In: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka. Sborník příspěvků. Publikace Moravského zemského archivu v Brně, Nová řada, 8. Vyd. K. Smutná a kol. Brno 2000, s. 158 a zejm. 159, M a r á z , Karel: *Václav III. Poslední Přemyslovec na uherském trůně.* České Budějovice 2007, s. 56–57, H a v e l , Dalibor: *Listinné písmo v českých zemích na přelomu 13. a 14. století.* Brno 2008, s. 56, č. 757, tabulka na s. 254, č. 757. Znění textu listiny nebylo dosud publikováno a zůstalo pouze v rukopise diplomové práce V a v ř í n o v á , Ludmila: *Diplomatář listin Václava II. a Václava III.* Brno 1969, diplomová práce, s. 124–126.

² Nejnověji M a r á z , Karel: *Listiny a pečeti Přemyslovců.* In: Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku. Vyd. D. Dvořáčková-Malá – J. Zelenka. Praha 2014, s. 152. V příspěvku upřednostním z logických důvodů literaturu z oblasti pomocných věd historických, u značné produkce titulů obecně historických se omezím jen na nejnnutnější, pokud si to vyžádají historické souvislosti, neboť by tím poznámkový aparát nabyl příliš velkého rozsahu.

³ Zejména *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (= CDB) VII-5. Ed. D. Havel. Brunae 2011, s. 29–30, sigla V II 15 (kde je na s. 30 uvedena k problematice i starší literatura), dále např. P o j s l , M. – Ř e h o l k a , I. – S u l i t k o -

hedvábných nitích. Jistě se jednalo o mincovní majestátně-jezdeckou pečeť Václava III., používanou z titulu českého a polského krále.⁴

Není bez zajímavosti, že ve stejný den – tedy 9. ledna 1306⁵ – vydala Václavova česká kancelář ještě jednu listinu, dochovanou dodnes v originále. Ta byla vydána ve prospěch Unky z Majetína a Václav III. mu daroval královský les Chlum. Pokud tedy první pergamen svědčí ve prospěch pražského biskupa a biskupství, pak druhý ve prospěch šlechtice. Rovněž druhá listina z hlediska svého složení (formulí) nesporně obsahuje pouze intitulaci, promulgaci, dispozici, koroboraci a dataci. Písař obou listin je stejný, také v listině ve prospěch Unky z Majetína se projevuje kancelářský styl; nutno říci, že v obou listinách nalézáme i velmi podobné obraty.⁶

Pokud je mi známo, listině – rozhodčímu výroku ve prospěch pražského biskupa Jana z 9. ledna 1306 – se nikdo speciálně a podrobně nevěnoval, což je škoda, neboť záhy zjistíme, že je zajímavá hned z několika hledisek.

V úvodu příspěvku jsem zmínil stručný regest Václavovy listiny. Bude ovšem nezbytné o obsahu tohoto dosti rozsáhlého dokumentu pojednat podrobněji. Český a polský král Václav III. vynesl rozhodčí výrok nad majetky, které kdysi náležely Závišovi z Falkenštejna a jeho bratrům Vítkovi, Vokovi, Budivojovi a Henslinovi ze Skalice jinak z Ledenic. Jednalo se o městečko Sepekov, opevněné místo (kde stál dříve hrad) Skalici, Popovice, polovinu vsi Radětice, dále vsi Zběšice, Podboří, Držkrajov, Božetice, Hodušín, Vlksice, Vratišov, dva dvory v Mlčkově s lesy jménem Bečovy, Soběnov a Děsný, dále vsi Raškov, Nosetín, dvůr v Pychově s lesem řečeným Ostrý, vsi Chvalov, Březí, Veletín, Hodětín, Myslkov, Dobrotín, Chýška s lesem Hračov, Crhov a Podolí s lidmi, obdělávanými i neobdělávanými poli, horami, pláněmi, loukami, pastvinami, vodami, mlýny, rybníky, lesy a všemi užívanými právy a svobodami, přináležejícími k uvedeným statkům. Předmětný majetek si Hynek Krušina nárokoval jako věno své ženy, dcery Záviše z Falkenštejna. Tomu však odporoval pražský biskup Jan, který tvrdil, že majetek patří jemu a pražskému biskupství, neboť jej pražští úředníci (beneficiáři) zemského soudu vložili do zemských desk jako majetek

v á , L.: *Panovnická kancelář*, s. 267, 283–298. H a v e l , D.: *Listinné písmo*, s. 56–60.

4 K typu pečeti a její podobě srov. nejnověji *CDB VII-6*. Ed. K. Maráz, coop. D. Havel, L. Führer, M. Smolová et J. Nechutová, J. Kalivoda. Brnae 2013, s. 18, č. 9. 1a, 2/IIa, 10. 1a, 2/IIr (kde je uvedena k pečeti i starší literatura), vyobrazení s. [VI], č. 9. 1a, 2/IIa, 10. 1a, 2/IIr.

5 *RBM II*, s. 894, č. 2072.

6 Zejména jde pochopitelně o promulgaci a koroboraci: *Notum facimus universis presentes litteras inspecturis, quod...; ... In cuius rei testimonium presentes litteras fieri et sigillis maiestatis nostre iussimus communiri...*

biskupa a biskupství. Ten pak – doposud v klidu a míru – užívali biskup Jan i pražské biskupství. Václav III. dal proto prohledat zemské desky i privilegia po Václavu II. a na základě výsledků hledání konstatoval, že biskup a biskupství drží předmětné statky plným právem a na základě zjištění a svědectví kmetů a úředníků k němu Hynek Krušina a jeho žena neměli žádné právo. Václav tedy toto potvrdil listinou z 9. ledna 1306 a současně stanovil, že Hynek, jeho žena, další synové a dcery Závaše z Falkenštejna si nemají napříště uvedený majetek nárokovat a vyhlásil nad ním do budoucna věčné mlčení (*perpetuum silencium*). To znamená, že kauza neměla být již nikdy více otevřena.

O tom, že královský výrok byl definitivní a platil, svědčí pergamen z 26. července 1307,⁷ kterým pražský biskup Jan – po poradě s pražskou kapitulou a nejvyšším komorníkem Jindřichem I. z Rožmberka – směnil hrad Sepekov s vesnicemi Radimovicemi a Čelkovicemi za hrad Křivsoudov, tvrz Herálec a v případě potřeby dorovnání hodnoty i Zdislavice a Cedoraz.

Ve Václavově listině z 9. ledna 1306 není výslovně uváděn přehled listin, které byly předmětem uvedeného prohledávání, nicméně ani dnes nenajdeme v pramenech žádnou stopu, jež by svědčila o tom, že majetek byl vskutku věnem dcery Závaše z Falkenštejna. Přesto se v písemnostech s lokalitami setkat lze. A skutečně kdysi náležely k vlastnictví zelené pětিলisté Růže. Jedná se totiž o držbu uvedenou v listině Václava II. ze 17. června 1291.⁸ Dne 17. června 1291 totiž Václav pražskému biskupu Tobiášovi potvrdil soudní výrok pražských úředníků (beneficiářů) proti Vítkovi ze Skalice jinak z Ledenic a jeho bratrům Vokovi, Budivojovi a Henslinovi a též proti Hroznatovi z Úžic jinak z Ratají a jeho synům Arnoštovi, Jenčovi a Budivojovi. Výrokem zemských úředníků byly statky Vítka a jeho bratrů vydány jako úhrada škod pražskému biskupovi, který byl uveden v jejich držení posly zemských úředníků, neboť se Vítek a Hroznata ve lhůtě jednoho roku nepostarali o odškodnění pražského biskupství. V případě Vítka ze Skalice šlo o městečko Sepekov, místo, kde stával hrad Skalice, polovinu vsi Radětice, vsi Zběšice, Popovice, Podboří s lesem Chlumem, půl Zálší, Držkrajov, Božetice, Hodušín, Vlksice, Vratišov, dva dvory v Mlčkově s lesy zvanými Bečovy, Soběnov a Děsný, vsi Raškov, Nosetín, dvůr v Pychlově s lesem Ostrým, vsi Chvalov, Březí, Veletín, Hodětín, Myslkov, Dobrotín, Chyška s lesem Hračov, Crhov a Podolí; od této chvíle náležely tedy statky pražskému biskupovi a biskupství.

⁷ *RBM II*, s. 919–920, č. 2134.

⁸ *RBM II*, s. 1195–1197, č. 2734. Podrobný regest nejnověji in: H a v e l, Dalibor: *Katalog listin a listů k VII. dílu Českého diplomatáře I.* (Zpracování diplomatického materiálu pro období květen 1283 – květen 1297). Brno 2011, s. 222–224, č. 574.

Uvedená listina ze 17. června 1291 však vedle člena rodu zelené Růže zmiňuje rovněž na první pohled možná překvapivé jméno Hroznaty z Úžic. Jenže Hroznata náležel do tábora Záviše z Falkenštejna a měl za ženu dceru Vítka ze Skalice. A tato skupina zvedla po Závišově zatčení Václavem II. v lednu 1289 odboj proti biskupu Tobiášovi, kdy mj. vypálila i biskupský Pelhřimov. Na jaře 1290 pak v odboji zůstali prakticky jen Vítek s bratry a Hroznata z Úžic se syny; ne jistá je jejich údajná bezprecedentní nabídka českého trůnu vratislavskému knížeti Jindřichovi IV.⁹ Na Vítka a jeho bratry, stejně jako na Hroznatu s jeho syny, se pohlíželo jako na zemské škůdce a byl jim zabaven majetek, z kterého měl být odškodněn pražský biskup i biskupství. Dne 24. srpna 1290 byl Záviš sťat.

Proč však Hynek Krušina nárokoval majetek jako věno své manželky teprve pravděpodobně na konci roku 1305?¹⁰ Je dosti pravděpodobné, že za života Václava II. tak činit nemohl, neboť Václavovo rozhodnutí jasně deklarovala ona listina ze 17. června 1291. Jenže v létě 1305 zemřel Václav II., aniž by však byly dořešeny a urovnány veškeré zahraničněpolitické ale i domácí majetkové záležitosti. Jeho syn tak začal vládnout v neklidné době.

Připomeňme jen stručně situaci od začátku panování mladého Přemyslovce do 9. ledna 1306. Něco více než rok vlády v českých zemích do olomoucké vraždy plynul poměrně překotně, byl doslova naplněn událostmi. Václav III. se ujal vlády v Českém království za velmi složité situace. Stále nebyl dořešen mír s římským králem Albrechtem I. Habsburským a tak není divu, že první kroky mladého panovníka byly orientovány do oblasti zahraniční politiky. A právě o tom svědčí také řada Václavových listin. Většina z nich se snaží podpořit české stoupence v Polsku, mezi kterými musíme jmenovat zejména klášter Oliwu a německé rytíře. Současně sem náleží i mírová jednání s Albrechtem, smlouva s braniborskými markrabaty Otou, Heřmanem, Janem a Waldemarem (8. srpna 1305), řešení problémů s uherskou korunou. V říjnu 1305 rezignoval v Brně na vládu v zemi svatého Štěpána a předal uherské korunovační klenoty Otovi III. Dolnobavorskému, které v roce 1304 odvezl Václav II. s vojskem z Uher. Zbavil se tak nejen

⁹ K problematice uveďme ze základní literatury alespoň namátkou Ž e m l i č k a , Josef: *Století posledních Přemyslovců*. (Český stát a společnost ve 13. století). Praha 1986¹, s. 168–169, z nejnovější uveďme poněkud problematickou práci P o l á c h , Jaroslav: *Páni z Krumlova*. Rod Záviše z Falkenštejna. České Budějovice 2014, s. 93–94.

¹⁰ Klíčová listina s rozhodčím výrokem Václava III. je sice datována 9. ledna 1306, nicméně – i vzhledem k prohledávání zápisů zemských desk a listinného královského archivu – lze pochopitelně předpokládat, že Hynek Krušina se hlásil k majetku na podzim či sklonku roku 1305. Srov. k tomu i např. S o v a d i n a , K.: *Rok*, s. 159.

vlády v zemi, do níž by se již zřejmě stejně nevrátil, ale rovněž tím odvrátil pozornost od vlastní osoby, neboť některé magnátské uherské rody, například Abovci, pomáhaly Vladislavovi Lokýtkovi. Současně se musel Karel Robert z Anjou soustředit na jiného soupeře o uherskou korunu. Na podzim roku 1305 se Václav III. rovněž oženil a i zde se jednalo o akt v podstatě zahraniční politiky, protože zrušil nejprve zasnoubení s uherskou princeznou Alžbětou, v čemž je potřeba spatřovat rovněž dozvuky rezignace na vládu v Uhrách, a naopak se oženil s Violou Těšínskou, dcerou těšínsko-osvětimského knížete Měška. I kdyby se zdálo, že tento sňatek byl jistým krokem zpět, měl pro Václavovy nejbližší cíle jistý politicko-vojenský význam, neboť díky němu si mladý Přemyslovec zajistil ochranu Krakova a přístup k němu, přičemž Krakov hrál pro vládce Polska stěžejní roli. A ještě jeden mezinárodně politický krok Václav učinil, to když 13. února 1306 zorganizoval sňatek své sestry Anny s Jindřichem Korutanským.

Teprve nyní, po zabezpečení alespoň nejnútnejších zahraničněpolitických věcí, se dostalo na domácí stoupence a žadatele privilegií. Nejstarší listina pro domácí příjemce pochází z 3. listopadu 1305 a je určena svatojiřskému klášteru v Praze, jedná se o konfirmaci listiny Václava II. na vesnici Velenice a 12 a půl lánu v Podmoklech.¹¹ Pokud emisi Václavových listin pro domácí příjemce vyneseme do časové osy, zjistíme, že je v podstatě standardní a v jejím rámci v době od 2. prosince 1305 do 9. ledna 1306 jsou – s dvěma výjimkami – všichni tuzemští příjemci ze šlechtického stavu. A to byla lákavá příležitost i pro Hynka Krušinu. Zřejmě tedy této situace využil a vznesl svoji žádost k vydání majetku po Vítkovi ze Skalice jinak z Ledenic, který označil za věno své ženy.¹²

Informační hodnota listiny z 9. ledna 1306 ve prospěch pražského biskupa Jana a biskupství pro nás spočívá v několika aspektech. Především zajímavý poznatek vyplývá z komparace předmětného pergamenu a záznamů ve *Zbraslavské kronice*, neboť pergamen vyvrací tvrzení Petra Žitavského ze *Zbraslavské kroniky*, že mladý král podléhal šlechtickým předákům, resp. jejich synům, a nemístně štědře je obdarovával mj. i tím, že šlechtici na králi vylákali nejrůznější dary a dali si na ně v královské kanceláři vystavit listiny. Navíc předmětem listin šlechtě rozhodně nebyly města a hrady; nadto mnohde jde evidentně o dorovnání směn a dluhů z doby vlády Václava II. Současně také listina z 9. ledna 1306 ukazuje na to, že to nebyla plná sklenice dobrého vína, která měla Václava III. ovlivňovat v tom, že

¹¹ *RBM II*, s. 888, č. 2058; srov. k tomu zejména M a r á z , K.: *Václav III.*, zejm. s. 48nn.

¹² M a r á z , K.: *Václav III.*, s. 55–57.

rozdával množství majetků,¹³ ale naopak, že tento dal jednoznačně průchod právu. Nahlédnutí do zápisu zemských desk a listin po Václavovi II. (tedy archivu) svědčí o snaze řešit celou kauzu objektivně; takové listiny jsou pro nás cenné a známe je i z mladší doby.¹⁴ Zde to musel být nesporně výše zmíněný pergamen Václava II. ze 17. června 1291, který se nám do dnešních dní nedochoval v originále, ale jen v několika opisech. Václav II. jím udělil pražskému biskupství plné právo nad postoupenými statky šlechtických škůdců.

CHARTER OF VÁCLAV III FROM 9 JANUARY 1306 CONCERNING THE DECISION IN THE CASE OF A DISPUTE OF JAN, BISHOP OF PRAGUE, AND HYNEK KRUŠINA OF LICHTENBURG AND ITS IMPORTANCE

The charter of Václav III, issued on January 9, 1306, taking a decision on a dispute between the bishop of Prague and Hynek Krušina of Lichtenburg, is an interesting legal act and belongs to one of the most important documents that Václav III issued. By means of the charter, Václav decided the dispute about the Sepekov and Skalice estate and accessories in favour of Jan, Bishop of Prague. He rightfully rejected the claims of Hynek Krušina, maintaining that it was the dowry of his wife, daughter of Závíš of Falkenstein, and he proclaimed eternal silence in the matter.

¹³ *In noctis vero tempore cum filiis baronum, qui ad hoc aptati ad regem fuerant, ut aliquid subtiliter ab eo extorquerent, ipsum regem vino estuare conspicerent, bona regalia petebant et plurima obtinebant. Hic obtinuit per talem modum civitatem, hic castrum, alius villam. De mane ad cancellarium regis currunt, munera offerunt et nonnunquam privilegia regalia super donacione ebria recipiunt. Hec autem privilegia vel verius privilegia sunt usque hodie multorum bonorum ad regem spectantium privata. (Fontes rerum Bohemicarum IV. Ed. J. Emler. Praha 1884, s. 157–158, či M a r á z , K.: Václav III., s. 53.)*

¹⁴ Z těch nejzajímavějších uvedme alespoň namátkou pergamen z 25. března 1487, vydaný na Pražském hradě, kterým český král Vladislav Jagellonský potvrdil, že v registrech českého krále Václava IV. byla nalezena listina o výsadách a důchodech hejtmanství Moravského markrabství z roku 1417 (MZA v Brně, A1 Stavovské listiny, sg. 546, Š v á b e n s k ý , Mojmír: *A1 Stavovské listiny 1212–1847*. Katalog. Brno 1965, s. 160, sg. 546), nebo listinu z 11. ledna 1510, vydanou na Pražském hradě, kterou král Vladislav Jagellonský ustanovil po nahlédnutí do privilegií Českého království, že nesmí být nic odděleno od království i zemí k němu příslušejících a že všechna knížectví ve Slezsku, která by králi připadla nápadem nebo jiným způsobem, budou připojena ke Koruně. Dále stanoví výhradní právo Čechů k nejvyšším úřadům Slezského knížectví, v Markrabství lužickém i v Šestiměstí a konečně zákaz nabytí majetku cizinci (např. Š v á b e n s k ý , M.: *A1 Stavovské listiny*, s. 178, ev. č. 653; vidimus, 2. listopadu 1615, Pražský hrad).

Despite the considerable importance of the parchment from a diplomatic standpoint owing to its composition, it is a relatively simple matter, corresponding to the practice of the Přemyslid office, introduced by Václav II and Václav III approximately in the 1290s and being characterised, among other things, by the fact that their instruments and charters usually did not contain arengas.

This makes the charter valuable for us, as it substantially contradicts the statement made by Petr Žitavský in the Zbraslavská Chronicle, according to which young Václav III allegedly gave in to the influence of the nobility and handed out the assets in bulk; it is quite typical that Petr Žitavský does not mention the case at all. What is really remarkable and important is that it accurately describes the procedure that was used to investigate the dispute. Václav III asked his officials to search the archive, while what is expressly mentioned is consulting the privileges of Václav II, and he had also the Land Registry searched. This parchment may thus be included in those few medieval ones describing the mention of the search in the royal archives.

Listina Václava III. z 9. ledna 1306, rozhodující spor ve prospěch pražského biskupa Jana. Národní archiv, Praha, Archiv pražského arcibiskupství, i. č. 2. Foto: Karel Maráz.